

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΥΚΕΙΟ ΠΟΛΕΜΙΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΟΝΙΑ 2023-2024

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΝ

«Συνοδοιπόροι στα ιερά προσκνήματα του τόπου μας»

Ο Καθεδρικός Ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου.

Απολυτίκιον Αγίου Μάμαντος Ἦχος α΄

*Παφλαγονίας τὸ κλέος καὶ μαρτύρων ἀγλαΐσμα, φύλαξ καὶ φρουρὸς
τῶν Κυπρίων, ἀνεδείχθης Μάμα Μάρτυς ἔνδοξε. Τὴν θάλασσαν
διῆλθεν ὡσπερ ζῶν, καὶ ταύτης τρικυμίας χαλινῶν, θαυμασίως
λάρνακά σου, Μόρφου τῆ πόλει κατεστήριζας. Διὸ ἐν τῆ μνήμῃ σου
σοφέ, εὐῶδες μύρον βρῦει ἐξ αὐτῆς. Δόξα τῷ Θεῷ τῷ ἐνεργοῦντι διὰ
σου πᾶσιν ἰάματα.*

Απολυτίκιο Ἦχος γ΄

*Θεῖον βλάστημα, Μαρτύρων πέλων, ηκολούθησας, ασχέτω πόθω, τοῖς
ενθέοις ἀληθῶς τούτων ἰχνεσι καὶ τοῦ Σωτήρος κηρύζας τὸ ὄνομα,
εθαυμαστώθης σοφέ δι' ἀθλήσεως. Μάμα ἔνδοξε, Χριστὸν τὸν Θεὸν
ικέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

1. Ο βίος του Αγίου Μάμαντος
2. Ο ναός του Αγίου Μάμαντος.
3. Η σαρκοφάγος και το μύρο του Αγίου Μάμαντος.
4. Οι τοιχογραφίες του ναού
5. Το εικονοστάσι
 - α Εικόνες βορείου κλίτους
 - β Εικόνες νοτίου κλίτους
6. Η Αγία Τράπεζα και το κιβώριο της.
7. Ο άμβωνας
8. Ο δεσποτικός θρόνος
9. Το προσκυνητάρι
- 10.Ιερά σκεύη
- 11.Ιερά Άμφια
- 12.Η κολυμβήθρα
- 13.Τα λείψανα του Αγίου Μάμα
- 14.Ο ναός και η εικόνα του Χρυσοσώτηρος Ακανθούς
- 15.Επίλογος
- 16.Βιβλιογραφία
- 17.Συμμετέχοντες

Εισαγωγή

Στα πλαίσια του μαθητικού εκπαιδευτικού προγράμματος Θρησκευτικές περιηγήσεις, συνοδοιπόροι στα ιερά προσκυνήματα του τόπου μας εργαστήκαμε με θέμα

«Ο Καθεδρικός Ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου».

Είχαμε την ευκαιρία να «ταξιδέψουμε» μέσα από τις πορτοκαλιές της κατεχόμενης Μόρφου. Να γνωρίσουμε τις ομορφιές του τόπου μας, και την σύληση και καταστροφή της πανάρχαιας πολιτιστικής μας κληρονομιάς από τους Τούρκους κατακτητές.

Μας δόθηκε η ευκαιρία να μελετήσουμε το βίο του Παιδομάρτυρος και θαυματουργού Αγίου Μάμαντος. Ο οποίος μαρτυρικά και ένδοξα αναχώρησε απ' αυτή τη ζωή στις 2 Σεπτεμβρίου το 275 μ.Χ.. Μάθαμε το θαυμαστό τρόπο με τον οποίο έφτασε στα παράλια της Κύπρου η μυροβλύτισσα σαρκοφάγος του αγίου, που χρονολογείται του 3^{ου} αιώνα μ.Χ..

Μελετήσαμε τον «λαμπράς αρχιτεκτονικής , όσον ουδείς άλλος εις χείρας των Χριστιανών σήμερα...» καθεδρικό ναό του Αγίου Μάμα, όπως τον ονομάζει ο ρώσος μοναχός Βασίλειος Μπάρσκυ. Ο οποίος τον επισκέφτηκε δύο φορές, το 1727 και το 1735. Καθώς και όλα τα ιερά κειμήλια που εμπερικλείονται εντός του.

Ο ναός ουδέποτε ζωγραφίστηκε ολόκληρος. Οι τρεις τοιχογραφίες που υπάρχουν έγιναν κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας. Βρίσκονται στην κόγχη της Πρόθεσης και στη δυτική όψη των ανατολικών κιώνων. Επίσης στο βόρειο τοίχο υπάρχει μια τοιχογραφία μεταγενέστερη (γύρω στο 1920) του Αρχάγγελου Μιχαήλ.

Μέσα στον ναό διασώζεται η μοναδική εικόνα του Χρυσοσώτηρος από την ομώνυμη εκκλησία της κατεχόμενης Ακανθούς.

Με λύπη μας μάθαμε ότι ο καθεδρικός ναός του Αγίου Μάμαντος έχει μετατραπεί από τους Τούρκους κατακτητές σε μουσείο εικόνων, ενώ το μητροπολιτικό μέγαρο σε μουσείο αρχαιοτήτων και ταριχευμένων ζώων και πουλιών. Ευχόμαστε και προσευχόμαστε για την απελευθέρωση της κατεχόμενης μας πατρίδας.

1. Ο βίος του Αγίου Μάμαντος

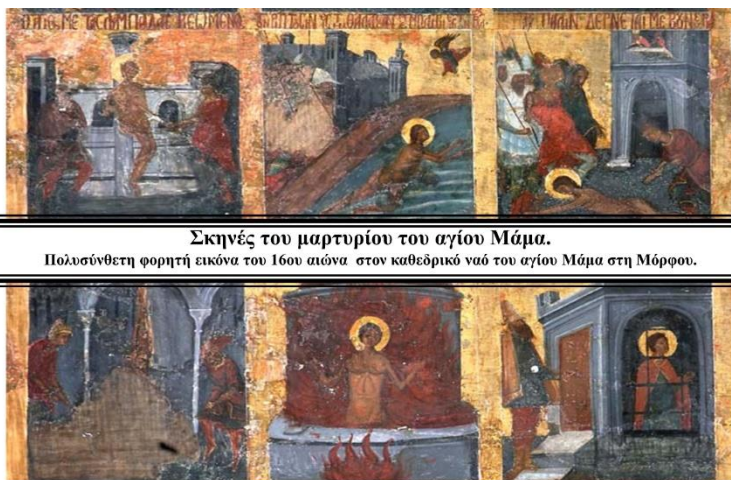
Ο άγιος ένδοξος μεγαλομάρτυρας Μάμας υπήρξε αναμφίβολα ένας από τους λαοφιλέστερους αγίους κατά τη βυζαντινή περίοδο. Καταγόταν από την πόλη Γάγγρα της Παφλαγονίας στη Μικρά Ασία, από γονείς χριστιανούς, τον Θεόδοτο και την Ρουφίνα (εικόνα 1). Οι γονείς του συνελήφθησαν από τους ειδωλολάτρες και ρίχτηκαν στην φυλακή. Ο πατέρας του Θεόδοτος παρακάλεσε τον Θεό να τον πάρει κοντά του, όπως και έγινε. Η Ρουφίνα, μητέρα του αγίου, βλέποντας να πεθαίνει ο σύζυγος της γέννησε τον άγιο Μάμα το 260 μ.Χ., μέσα στην φυλακή και έπειτα παρέδωσε το πνεύμα της.

Εικόνα 1

Σύμφωνα με το συναξάριο, ένας άγγελος εμφανίστηκε σε μια πλούσια γυναίκα, την Αμμία, και της παρήγγειλε να ζητήσει από τον ηγεμόνα τα λείψανα των μαρτύρων καθώς και το νεογέννητο, όπως και έπραξε. Η Αμμία ενταφίασε τους αγίους και υιοθέτησε το βρέφος, τον ανέθρεψε με μητρική στοργή και σύμφωνα με το πνεύμα του Ευαγγελίου. Επειδή ο άγιος ονόμαζε τη θετή του μητέρα συνεχώς μάμα, (δηλ. μαμά), ονομάστηκε Μάμας.

Όταν έγινε 15 χρονών, πιάστηκε από ειδωλολάτρες, διότι χωρίς φόβο, δημόσια, ομολογούσε το Χριστό. Τότε τον χτύπησαν αλύπητα. Κρέμασαν στο λαιμό του μολυβένιο βαρίδιο και τον έριξαν στη θάλασσα. Όμως με τη δύναμη του Θεού σώθηκε, καθώς κόπηκε το σχοινί από το λαιμό του και βγήκε στην στεριά (εικόνα 2). Ο άγιος Μάμας κατευθύνθηκε στα βουνά της Καισάρειας όπου έμαθε να ζει με όλα τα άγρια ζώα της περιοχής, ακόμα και με λιοντάρια. Κατόρθωσε να τα εξημερώσει και να τρέφεται από το γάλα τους.

Σκηνές του μαρτυρίου του αγίου Μάμα.
Πολυσύνθετη φορητή εικόνα του 16ου αιώνα στον καθεδρικό ναό του αγίου Μάμα στη Μόρφου.

Εικόνα 2

μαρτυρικά και ένδοξα αναχώρησε απ' αυτή τη ζωή στις 2 Σεπτεμβρίου το 275 μ.Χ.. Η Ορθόδοξη Εκκλησία τιμά την μνήμη του στις 02 Σεπτεμβρίου, ενώ η Ρωμαιοκαθολική στις 17 Αυγούστου.

Ο Παιδομάρτυς Μάμας παρόλο που δεν ήταν από την Κύπρο και ούτε έζησε στην Κύπρο, συνδέθηκε στενότερα με το νησί μας και την εκκλησιαστική μας παράδοση. Στην Κύπρο του αποδίδεται ιδιαίτερη και μεγάλη τιμή και θεωρείται προστάτης των ποιμνίων και θεραπευτής νοσημάτων των αυτιών. Επίσης είναι προστάτης των θαλασσινών, θεραπεύει τους λαιμοπόνους, τα αποστήματα, τις πληγές, τους επιληπτικούς και τα παιδιά που είναι βραδυγλώσσα.

Οι χριστιανοί του αφιερώνουν κέρνα και ασημένια ομοιώματα των πονεμένων μελών , κυρίως των αυτιών, καθώς και μεγάλες λαμπάδες. Ενώ οι μουσουλμάνοι που επιζητούν την βοήθεια του αγίου, αφήνουν χαρτάκια με την παράκληση τους και αγγίζουν την εικόνα του.

Σε πολλές εικόνες και τοιχογραφίες , που σώζονται σε ναούς της Κύπρου , ο άγιος παριστάνεται καβαλάρης σε λιοντάρι, νέος , αγένειος, με άτακτα μαλλιά, να κρατεί στο ένα χέρι ένα αρνί και στο άλλο ποιμενική ράβδο. Ενώ υπάρχουν και οι περιπτώσεις που εικονίζεται όρθιος. Η σχέση του αγίου με το νησί μας αρχίζει μετά τον θάνατο του.

Σύμφωνα με τις πηγές, το λείψανο του αγίου αναπαυόταν σίγουρα μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αιώνα στην Καισάρεια της Καππαδοκίας. Σε χρόνο που δεν καθορίζεται στις πηγές , η λάρνακα που περιείχε πιθανότατα τμήματα του λειψάνου του, ρίχθηκε στην θάλασσα από τις μικρασιατικές ακτές απέναντι από την Κύπρο. Η εκκλησιαστική παράδοση λέει ότι η σαρκοφάγος ξεβράστηκε στην παραλία του κόλπου της Μόρφου. Ένας χωρικός βρήκε την σαρκοφάγο και με την βοήθεια των γιών του τη μετέφερε με ευκολία στην ενδοχώρα, παρά το βάρος της. Όταν έφτασαν στο σημείο που είναι σήμερα ο ναός του αγίου Μάμαντος στην Μόρφου, η σαρκοφάγος με το λείψανο του αγίου έγινε ξαφνικά ασήκωτη και αδύνατον να μετακινηθεί. Κατάλαβαν ότι ήταν θέλημα του αγίου. Οι κάτοικοι άφησαν εκεί την μυροβλύτισσα σαρκοφάγο (εικόνα 3) και έκτισαν ναό στο όνομα του αγίου, που με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε σε ένα από τα σπουδαιότερα μοναστήρια της Κύπρου.

Εικόνα 3

Η ύπαρξη της Μονής του Αγίου Μάμαντος (εικόνα 4) μαρτυρείται στις πηγές από τον 16^ο αιώνα. Σύμφωνα με την άποψη του Μητροπολίτη Μόρφου κκ Νεόφυτου, αρχικά οι Μορφίτες κατοικούσαν στο χωριό Χρυσηλιού και αργότερα εγκαταστάθηκαν γύρω από το μοναστήρι. Σήμερα η μονή βρίσκεται στο κέντρο περίπου της κωμόπολης της Μόρφου. Διατηρούνται δύο πτέρυγες της , μια στην ανατολική πλευρά που είναι και η παλαιότερη και μια στην βόρεια πλευρά που ανοικοδομήθηκε τον 20^ο αιώνα. Την περίοδο 1963-1968, το μοναστηριακό συγκρότημα ανακαινίστηκε, πλακοστρώθηκε η αυλή και έγινε το περιτοίχισμα.

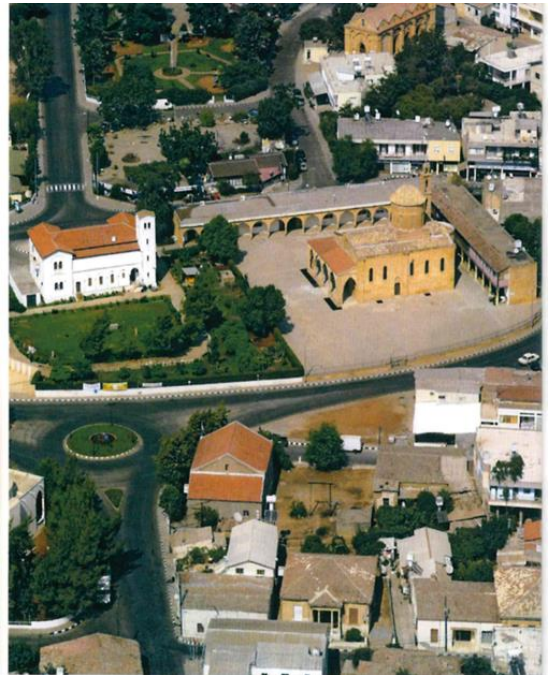

Εικόνα 4

2. Ο ναός του Αγίου Μάμαντος.

Ο Άγιος Μάμας είναι από τους πιο σημαντικούς φραγκοβυζαντινούς ναούς της Κύπρου (εικόνα 5). Ο ρώσος περιηγητής μοναχός Βασίλειος Μπάρσκυ, τον επισκέφτηκε δύο φορές, το 1727 και το 1735. Τον περιγράφει ως « λαμπράς αρχιτεκτονικής , όσον ουδείς άλλος εις χείρας των Χριστιανών σήμερον...». Είναι αξιοσημείωτο ότι ο ναός είναι κτισμένος μεταξύ της ελληνικής και τουρκικής συνοικίας της Μόρφου. Ενώ ακριβώς απέναντι του είναι κτισμένο τζαμί.

Ο ναός είναι κτισμένος στα ερείπια τριών προηγούμενων ναών, με τους δύο αρχαιότερους να χρονολογούνται στην παλαιοχριστιανική περίοδο και τον τρίτο στην βυζαντινή εποχή. Ο σημερινός ναός χρονολογείται στις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Σε έγγραφο των χρόνων της Ενετοκρατίας, αναφέρεται ότι ο ευγενής Ευγένιος ο Συγκλητικός, στον οποίο άνηκε η Μόρφου , έκτισε το ναό το 1535 και τον προίκισε με δωρεές. Μέσα στον ναό εντοπίστηκαν ταφές, στοιχείο που οδηγεί ότι ήταν κοιμητηριακός. Ενώ ήδη από τον 16^ο αιώνα αποτελούσε το καθολικό της Μονής. Ο ναός του Αγίου Μάμα παρουσιάζει σημαντικές ομοιότητες με το καθολικό της μονής του Αγίου Νεοφύτου, που είναι της ίδιας χρονολογικής περιόδου και πιθανόν να είναι έργα του ίδιου αρχιτέκτονα.

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Ο ναός έχει έξι εισόδους , ιδιαίτερα μεγαλόπρεπη είναι η δυτική κύρια είσοδος με λιθανάγλυφο γοθθικίζων περιθύρωμα και δύο λευκούς μαρμάρινους κίονες και πλάτος 2μ. Πάνω από όλες τις εισόδους υπάρχει μια κόγχη με οξυκόρυφο τόξο (εικόνα 6). Οι θύρες με τα χειροποίητα καρφιά στη νότια πλευρά και του ιερού στη βόρεια πλευρά είναι οι παλαιότερες που διασώζονται, πιθανόν είναι του 18^{ου} αιώνα.

Συνδυάζει τη γοθθική βασιλική με τον βυζαντινό τρούλλο. Έχει εσωτερικές διαστάσεις 18,40 X 12 μ. , χωρίς την ημικυκλική αψίδα που προεξέχει στα ανατολικά. Η αψίδα έχει χορδή 4,50μ. και βέλος 2,60μ. περίπου. Τα τρία κλίτη διαχωρίζονται από δύο κιονοστοιχίες με πέντε κυλινδρικούς κίονες η κάθε μία. Τα τόξα που ενώνουν τους κίονες είναι ημικυκλικά και ξεκινούν από ψευδογοθθικά κιονόκρανα. Στο μέσο του βόρειου τοίχου του ναού ανοίγεται τυφλό τόξο με περίτεχνο λαξευτό διάκοσμο και στεγάζει τη μαρμάρινη σαρκοφάγο του Αγίου Μάμαντος.

Κατά την οικοδόμηση του ναού χρησιμοποιήθηκαν αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη, όπως κίονες και κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού. Η τοιχοδομία αποτελείται από καλά τετραγωνισμένους πωρόλιθους. Σύμφωνα με την παράδοση οι πωρόλιθοι μεταφέρθηκαν από το λατομείο κοντά στο χωρίο Αγία Ειρήνη με θαυμαστό τρόπο. Ο άγιος Μάμας έφερνε κάθε νύκτα 101 πέτρες, από τις οποίες τις 100 έκτιζαν οι μάστορες αφήνοντας πίσω τη μία. Ιδιαίτερα εντυπωσιακά είναι το δεύτερο κιονόκρανο της νότιας κιονοστοιχίας, το οποίο φέρει κεφάλι γενειοφόρου άνδρα, καθώς και το αντίστοιχο της βόρειας με το κεφάλι γυναίκας. Στα δύο κεφάλια αντί για μαλλιά υπάρχουν φύλλα, μάλιστα στη γυναικεία μορφή είναι αμπελόφυλλα και εκφύονται από το στόμα, σύνηθες στοιχείο στη γαλλική τέχνη της εποχής.

Έχει τρία ιερά βήματα. Το ανατολικό άκρο του βορείου κλίτους ήταν παλαιότερα παρεκκλήσιο αφιερωμένο την Αγία Τριάδα, με απόφαση του Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Μόρφου θα τιμάται και επ'ονόματι των αγίων Θεόδοτου και Ρουφίνας, γονέων του Αγίου Μάμαντος και θα πανηγυρίζει στις 31 Αυγούστου ημέρα της μνήμης τους. Το αντίστοιχο νότιο κλίτος είναι αφιερωμένο στην Αγία Άννα. Οι αγίες Τράπεζες και των δύο παρεκκλησίων καθώς και οι προθέσεις διανοίγονται στον ανατολικό τοίχο.

Στο κεντρικό κλίτος δημιουργείται τετράγωνη βάση στην οποία πατά το ιδιαίτερα ψηλό τύμπανο του τρούλου, το οποίο έχει οκτώ παράθυρα (εικόνες 7 και 8). Ο τρούλος εξωτερικά καλύπτεται από κεραμίδια του 20^{ου} αιώνα, ενώ ο σταυρός έχει αφαιρεθεί το 1994 από τους τούρκους κατακτητές.

Εικόνα 7

Οι τοιχογραφίες στις δυτικές πλευρές των δύο κίωνων, που είναι ενσωματωμένοι στο εικονοστάσιο με τις απεικονίσεις των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, αντίστοιχα, και στην κόγχη της Πρόθεσης με τον Άρτο της Ζωής, χρονολογούνται στον 16^ο αιώνα. Ενώ η τοιχογραφία του Αρχάγγελου Μιχαήλ είναι μεταγενέστερη. Ο υπόλοιπος ναός δεν έχει τοιχογραφίες.

Εικόνα 8

Ο ναός του Αγίου Μάμα δεν είχε νάρθηκα μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όταν έγιναν οι αντίστοιχες προσθήκες. Το 1900 κτίστηκε κωδωνοστάσιο με γλυπτό διάκοσμο στη βορειοανατολική γωνία του ναού, σήμερα διασώζονται στη θέση τους οι δύο καμπάνες και τμήμα από την αλυσίδα που χρησίμευε για την κωδωνοκρουσία. Το 1907 στη δυτική και

Εικόνα 9

βόρεια πλευρά κατασκευάστηκε υπόστεγο (ηλιακός), σύμφωνα με την επιγραφή κτήτορας ήταν ο εργολάβος Γεώργιος Ασσιώτης από το Καϊμακλί. Στη βόρεια πλευρά του υπόστεγου υπάρχουν πέντε οξυκόρυφες καμάρες με κτιστούς κίονες και κιονόκρανα ενώ στη δυτική πλευρά τέσσερις (εικόνα 9). Η

οροφή είναι ξύλινη και η σκεπή καλύπτεται με κεραμίδια γαλλικού τύπου. Το δάπεδο καλύπτεται με μωσαϊκό. Στη δυτική πλευρά κατασκευάστηκε από τον ίδιο εργολάβο, κτιστό προσκυνητάριο για την τοποθέτηση της εικόνας του αγίου κατά την ημέρα της εορτής του. Ο εργολάβος χρησιμοποίησε στη βάση αλλά και σε μέρος του αριστερού κίονα λευκό μάρμαρο σε δεύτερη χρήση.

Οι Τούρκοι μετά την κατάληψη της Μόρφου το 1974 διατήρησαν το ναό και τον επιδεικνύουν σαν παράδειγμα συντήρησης και διατήρησης των Βυζαντινών μνημείων στο κατεχόμενο από τα Τουρκικά στρατεύματα τμήμα της Κύπρου. Έκλεψαν όμως την αργυρεπίχρυση λειψανοθήκη με οστά του Αγίου Μάμα. Η λειψανοθήκη επαναπατρίστηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων στις 15 Μαΐου 2019 και παραδόθηκε στην Ιερά Μητρόπολη Μόρφου (εικόνα10).

Εικόνα 10

Η έδρα της Μητρόπολης μεταφέρθηκε μετά την κατάληψη της Μόρφου προσωρινά στην Ευρύχου. Ο ναός του Αγίου Μάμαντος έχει μετατραπεί σε μουσείο εικόνων(εικόνα 12), το μητροπολιτικό μέγαρο σε μουσείο αρχαιοτήτων και ταριχευμένων ζώων και πουλιών (εικόνα 13). Ο ναός του Αγίου Γεωργίου σε «πολιτιστικό κέντρο» (εικόνα 14) και της Αγίας Παρασκευής σε μουσουλμανικό τέμενος (εικόνα 15). Από το 2004 και έπειτα το εγκάθετο καθεστώς της Άγκυρας επέτρεψε στον Μητροπολίτη Μόρφου να τελεί στο ναό κατά την εορτή του Αγίου Μάμα, τον εσπερινό την 1^η και την Θεία Λειτουργία την 2^α Σεπτεμβρίου (εικόνα 11).

Από το 2004 και έπειτα το εγκάθετο καθεστώς της Άγκυρας επέτρεψε στον Μητροπολίτη Μόρφου να τελεί στο ναό κατά την εορτή του Αγίου Μάμα, τον εσπερινό την 1^η και την Θεία Λειτουργία την 2^α Σεπτεμβρίου.

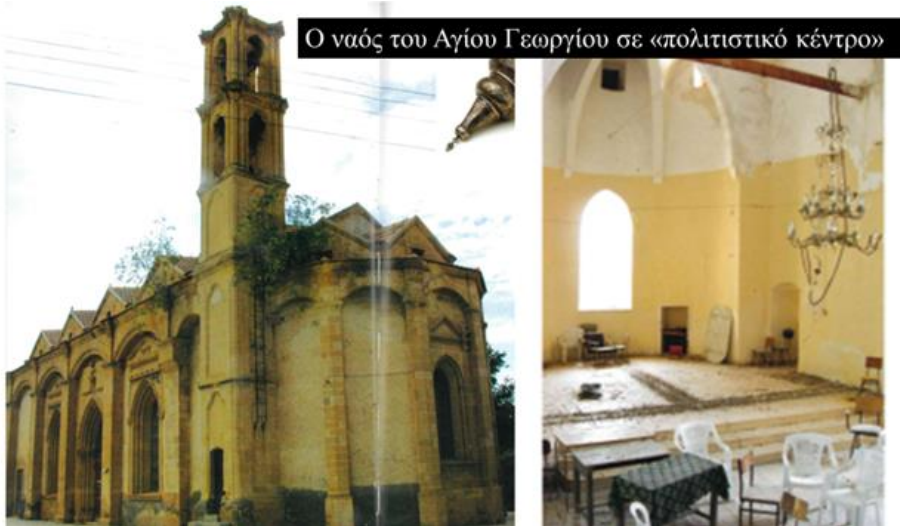
Εικόνα 11

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Εικόνα 14

Εικόνα 15

3. Η σαρκοφάγος και το μύρο του Αγίου Μάμαντος.

Η σαρκοφάγος του Αγίου Μάμαντος χρονολογείται του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. και είναι από λευκό μάρμαρο. Βρίσκεται στο μέσο του βορείου τοίχου, σε περίοπτο σημείο του ναού, πακτωμένη στον τοίχο ώστε τμήμα της να φαίνεται και από την εξωτερική πλευρά (εικόνες 16 και 17). Τοποθετημένη σε χαμηλότερο σημείο από το σημερινό δάπεδο, δεν γνωρίζουμε αν είναι τοποθετημένη σε ένα από τα δάπεδα των προγενέστερων ναών.

Εικόνα 16

Στις γωνίες του καλύμματος της έχει τρία σιγμοειδή ανάγλυφα. Η νότια πλευρά της είναι ορατή μετά την τελευταία ανασκαφή. Στην πλευρά αυτή υπάρχει επιγραφή από κάποιο Αρτεμίδωρο. Η θήκη της σαρκοφάγου είναι σπασμένη, συγκολλημένη και πρόχειρα συμπληρωμένη στο σημείο που το μάρμαρο έχει χαθεί.

Εικόνα 17

Σύμφωνα με τον Βασίλειο Μπάρσκυ και τον Alexander Drummond οι Οθωμανοί, κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, έσπασαν την σαρκοφάγο για να βρουν θησαυρό. Παράλληλα ο Μπάρσκυ μας πληροφορεί ότι η θέση της σαρκοφάγου μέσα στον ναό είναι στο δεξιά (βόρειο) τοίχο.

Στη σαρκοφάγο οι πιστοί εναποθέτουν τα αφιερώματα τους προς τον άγιο. Αυτά είναι κέρνα ομοιώματα παιδιών, ποδιών, οφθαλμών και αυτιών, τις ασθένειες των οποίων θεραπεύει ο άγιος. Στην βελούδινη ποδιά που καλύπτει την εικόνα του αγίου οι πιστοί αφιερώνουν ασημένια ομοιώματα αυτιών.

Στο κάλυμμα της σαρκοφάγου υπάρχει μια οπή με ξύλινο καπάκι που επιτρέπει στους πιστούς τη χοή ελαίου το οποίο αγγίζουν με τα δάκτυλα τους ή συλλέγουν με βαμβάκι. Σύμφωνα με την παράδοση το μύρο αυτό θεραπεύε τις ασθένειες των αυτιών και τα κουβάρκα των λαιμών. Σε εικόνες του 16^{ου} αιώνα υπάρχει προσωνομία του αγίου ως Μυροβλύτης ή Θαυματουργός, λόγω της μυροβλυσίας και των πολλών θαυμάτων που επιτελούσε.

Ακριβώς πάνω από την σαρκοφάγο, εσωτερικά υπάρχει κόγχη με γραπτό, λιθανάγλυφο διάκοσμο, γοτθικής τέχνης στο τόξο που την καλύπτει. Σύμφωνα με τον Enlart το γοτθικό τόξο είναι προγενέστερο του ναού. Στο κέντρο του τόξου υπάρχει ανάγλυφο προσωπίο και ελικοειδής διάκοσμος.

Μέσα στο γοτθικό αρκοσόλιο, σε ξυλόγλυπτο προσκυνητάριο υπάρχουν στο κέντρο η εικόνα του αγίου Μάμα, δεξιά του ο αγίου Γεωργίου δρακοκτόνου (17^{ος} αιώνας) και αριστερά του αγίου Δημητρίου (20^{ος} αιώνας). Η προσκυνηματική εικόνα του Αγίου Μάμαντος,

χρονολογείται στον 16^ο αιώνα. Παριστάνει τον άγιο καθισμένο σε λιοντάρι να κρατά μικρό πρόβατο και ποιμενική ράβδο. Φορεί μακρύ ποδήρη χιτώνα και ερυθρού χρώματος μανδύα, σύμβολο του μαρτυρίου του. Σύμφωνα με την παράδοση, τον άγιο Μάμα συνόδευαν στην αιχμαλωσία ο άγιος Γεώργιος και ο άγιος Δημήτριος, για αυτό και απεικονίζονται και οι τρεις μαζί (εικόνες 18 και 19).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τοξόσχημη εικόνα με σκηνές από τα μαρτύρια των αγίων Δημητρίου, Γεωργίου και Μάμαντος, που βρίσκεται πάνω από το ξυλόγλυπτο προσκυνητάριο (εικόνα 20). Στο πλαίσιο της εικόνας υπάρχει επιγραφή που μας πληροφορεί ότι το 1866 ανακαινίστηκε από την εκκλησιαστική επιτροπή. Η εικόνα δέχτηκε ζωγραφικές επεμβάσεις και συντηρήθηκε πριν το 1974. Ο άγιος Μάμας και ο άγιος Γεώργιος φαίνεται ότι τιμούνταν μαζί στο ναό της Μόρφου ήδη από τον 16^ο αιώνα.

Εικόνα 18

Εικόνα 19

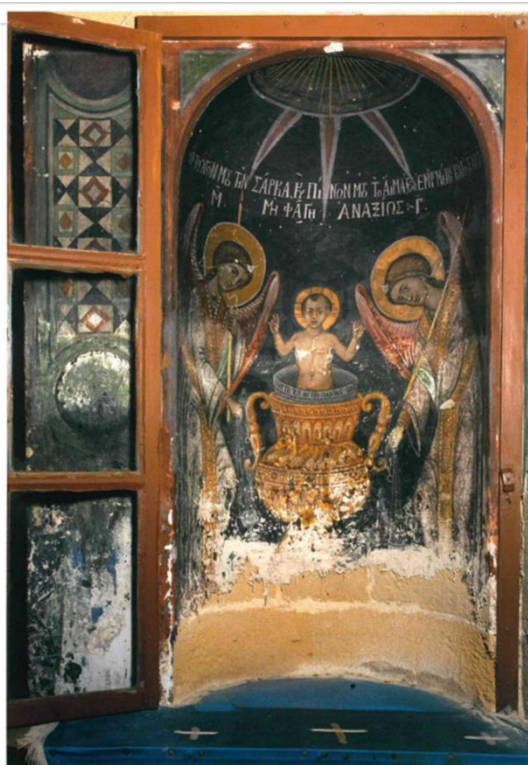

Εικόνα 20

4. Οι τοιχογραφίες του ναού

Ο ναός του Αγίου Μάμα ουδέποτε ζωγραφίστηκε ολόκληρος. Οι τοιχογραφίες που υπάρχουν στην κόγχη της Πρόθεσης και στη δυτική όψη των ανατολικών κίωνων, έγιναν κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας. Χρονολογούνται την τέταρτη δεκαετία του 16^{ου} αιώνα και αποδίδονται στον ζωγράφο Σίλβεστρο, ανήκουν στην λεγόμενη κυπροαναγεννησιακή τεχνοτροπία. Παράλληλα στο βόρειο τοίχο υπάρχει μια τοιχογραφία γύρω στο 1920, του ζωγράφου Όθωνα Γιαβόπουλου.

Στην κόγχη της Αγίας Πρόθεσης παριστάνεται ο Άρτος της ζωής, ο Χριστός Εμμανουήλ

Εικόνα 21

να ευλογεί και με τα δύο χέρια (εικόνα 21). Βρίσκεται μέσα με αργυρό κώνηρο / ποτήριο, το οποίο με τη σειρά του είναι μέσα σε χρυσό κώνηρο/ ποτήριο της Θείας Κοινωνίας. Στο χείλος του αργυρού ποτηρίου αναγράφεται «ΠΙΕΤΕ ΕΞ ΑΥΤΟΥ ΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥΤΟ ΕΣΤΙ». Οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ παριστάνονται ως σεβίζοντες διάκονοι να πλαισιώνουν το άγιο ποτήριο κρατώντας αργυρά θυμιάματα και μεγάλες αναμμένες λαμπάδες. Τα φτερά τους είναι κόκκινα και συνεσταλμένα. Πάνω από τα κεφάλια τους αναγράφεται το αρχικό γράμμα του ονόματος τους, Μ και Γ. Πάνω από τους αγγέλους και το άγιο ποτήριο με τον Χριστό, ζωγραφίζεται ο ουρανός με χρυσές ακτίνες. Από το ημικύκλιο του ουρανού εξέρχονται τρεις κόκκινες ακτίνες με λευκό περίγραμμα που παραπέμπουν στην Αγία Τριάδα. Μεταξύ των ακτινών αυτών αναγράφεται η ευχή της Θείας Μετάληψης « Ο ΤΡΩΓΩΝ ΜΟΥ ΤΗΝ ΣΑΡΚΑ ΚΑΙ ΠΙΝΩΝ ΜΟΥ ΤΟ ΑΙΜΑ, ΕΝ ΕΜΟΙ ΜΕΝΕΙ ΚΑΓΩ ΕΝ ΑΥΤΩ/ ΜΗ ΦΑΓΗ ΑΝΑΞΙΩΣ».

Οι δυτικές όψεις των δύο κίωνων των κιονοστοιχιών, που είναι ενσωματωμένοι στο εικονοστάσιο του ναού, διακοσμούνται με τοιχογραφίες. Παριστάνουν αριστερά τον Απόστολο Πέτρο και δεξιά τον Απόστολο Παύλο. Ο Απόστολος Πέτρος κρατά κώδικα και τα κλειδιά του Παραδείσου (εικόνα 22), ενώ ο Απόστολος Παύλος κρατά κλειστό κώδικα και σπαθί «τη ρομφαία του Πνεύματος»

Εικόνα 22

Εικόνα 23

(εικόνα 23). Ζωγραφισμένα είναι και τα κιονόκρανα των δύο κίωνων (εικόνα 24).

Στον βόρειο τοίχο , δίπλα από την πύλη της Προθέσεως, έξω από το χώρο του Ιερού Βήματος, απεικονίζεται σε μεγάλο μέγεθος ο Αρχάγγελος Μιχαήλ, ένστολος με πύρινη ρομφαία, ως φύλακας του Ιερού Βήματος (εικόνα 25). Έγινε με την τεχνική της ελαιογραφίας και ζωγραφίστηκε γύρω στο 1920, από τον Όθωνα Γιαβόπουλο. Διασώζεται αποσπασματικά η επιγραφή ότι είναι «Δέησις του δούλου του Θεού Κωνσταντίνου Γεωργιάδη Συζύγου και Τέκνων 1920».

Εικόνα 24

Εικόνα 25

5. Το εικονοστάσι

Το αρχικό τέμπλο του ναού είναι κτιστό και καταλαμβάνει μόνο το χώρο του κεντρικού κλίτους. Παραμένει άγνωστο αν προεκτεινόταν και στα πλάγια κλίτη. Υπάρχουν δύο μαρμάρيني κίονες που οριοθετούν την Ωραία Πύλη (εικόνα 26).

Προς την πλευρά του κυρίως ναού το τέμπλο καλύπτεται με μαρμάρινα θωράκια που φέρνουν ανάγλυφο και γραπτό διάκοσμο, με φύλλα, βελανίδια και άνθη, αναγεννησιακής τεχνοτροπίας με οικόσημα μορφής ασπίδας στις τέσσερις γωνίες. Η υπόλοιπη επιφάνεια των θωρακίων καλύπτεται με φύλλο χρυσού και διακοσμείται με γεωμετρικά σχέδια. Διακρίνονται χρώματα τα οποία δεν είναι ξεκάθαρα. Δυστυχώς το τέμπλο είναι ασυντήρητο και δεν μπορεί να χρονολογηθεί.

Εικόνα 26

Πάνω στο κτιστό τέμπλο έχει τοποθετηθεί, πιθανόν κατά την ανακαίνιση του ναού από τον Ευγένιο Συγκλητικό, ξυλόγλυπτο ψηλό εικονοστάσι, ζωγραφισμένο με σκούρο μπλε χρώμα και φύλλο χρυσού. Το εικονοστάσι περιλαμβάνει θέσεις για τις δεσποτικές εικόνες και δύο σειρές για την τοποθέτηση εικόνων από τη Μεγάλη Δέηση και το Δωδεκάορτο. Στην κορυφή του επιστέφεται με μεγάλο ξυλόγλυπτο σταυρό του 16^{ου} αιώνα με την απεικόνιση του εσταυρωμένου, δεξιά την Παναγία και αριστερά τον άγιο Ιωάννη Θεολόγο.

Η Ωραία Πύλη κλείνει με ξυλόγλυπτα βημόθυρα του 19^{ου} αιώνα, ενώ τα αρχικά δεν υπάρχουν σήμερα. Στα φύλλα των βημοθύρων εικονίζονται άνω ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και κάτω τέσσερις άγιοι Ιεράρχες να στρέφονται προς τα έξω αντί προς το Ιερό (εικόνα 27). Ο ζωγράφος είναι ανώνυμος και ακολουθεί την τεχνοτροπία του Ιωάννου Κορνάρου της Κρήτης.

Εικόνα 27

Στο κεντρικό κλίτος στο εικονοστάσι υπάρχουν οι αρχικές εικόνες του 16^{ου} αιώνα, κυπροαναγεννησιακής τεχνοτροπίας. Πρόκειται για τις εικόνες του Χριστού, της Παναγίας Οδηγήτριας και των αγίων Ιωάννου του Θεολόγου και Ιωάννου του Προδρόμου. Μπροστά από τις δεσποτικές εικόνες είναι αναρτημένες άλλες μικρότερες που απεικονίζουν τα ίδια ιερά πρόσωπα και χρονολογούνται τη δεκαετία του 1960, είναι έργα του μοναχού Καλλίνικου Σταυροβουνιώτη.

Στην ανώτερη ζώνη του εικονοστασίου βρίσκεται η Μεγάλη Δέηση. Αποτελείται από επτά εικόνες, είναι του Χριστού, της Παναγίας, του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου και των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ. Στην επίστεψη του εικονοστασίου είναι ξυλόγλυπτος σταυρός με τον Εσταυρωμένο Χριστό, στα πλάγια η θρηνούσα Παναγία με τον άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο. Όλα χρονολογούνται στο 16^ο αιώνα.

Στη χαμηλότερη ζώνη του επιστυλίου βρίσκονται εικόνες με σκηνές από το Δωδεκάορτο, χρονολογούνται στο 18^ο και 19^ο αιώνα. Δεν γνωρίζουμε εάν προηγουμένως υπήρχαν εικόνες του 16^{ου} αιώνα.

Μέσα στο Ιερό Βήμα υπάρχουν φορητές εικόνες που χρονολογούνται από τον 17^ο μέχρι και τον 20^ο αιώνα. Η παλαιότερη από αυτές εικονίζει τον Άγιο Μάμα, είναι του 17^{ου} αιώνα και αποδίδεται στον ζωγράφο Παύλο Ιερογράφο. Η εικόνα αυτή λιτανευόταν γύρω από τον ναό στις πανηγύρεις του αγίου.

Τα εικονοστάσια των πλαγίων κλιτών είναι μεταγενέστερη προσθήκη, στο σημείο που οι δοκοί ενσωματώθηκαν με τους ανατολικούς κίονες κατέστρεψαν μέρος των τοιχογραφιών. Ορισμένα τεμάχια μπορούν να χρονολογηθούν στον 16^ο και 17^ο αιώνα. Μέρος από αυτά είναι ξυλόγλυπτα και επιχρυσωμένα και μέρος φέρει γραπτό διάκοσμο.

α) Εικόνες βορείου κλίτους

Εικόνα 28

Το βόρειο κλίτος είναι αφιερωμένο στην Αγία Τριάδα και στους αγίους Θεόδοτο και Ρουφίνα, γονείς του αγίου Μάμαντος.

Στην πύλη της Πρόθεσης, βρίσκεται δεξιά η λιτανευτική εικόνα του Χριστού στον τύπο του Παντοκράτορα, της Κρητικής Σχολής ζωγραφικής του 16^{ου} αιώνα. Αριστερά η εικόνα παριστάνει την Αγία Τριάδα, κατά το δυτικό πρότυπο, ανθρωπόμορφη, έργο του 18^{ου} αιώνα του εργαστηρίου της Μονής του Αγίου Ηρακλειδίου. Τα θωράκια του εικονοστασίου καλύπτονται με γραπτό φυτικό διάκοσμο. Κάτω από την εικόνα της Αγίας Τριάδος βρίσκεται η δεσποτική εικόνα του Χριστού και της Θεοτόκου στον τύπο της αριστεροκρατούσας Οδηγήτριας (εικόνα 28).

Παρόλο που στο κλίτος αυτό βρίσκεται η σαρκοφάγος του Αγίου Μάμαντος, εντούτοις δεν υπάρχει εικόνα του αγίου στο εικονοστάσι. Στα βημόθυρα που είναι έργο του 17^{ου} αιώνα, παριστάνονται άνω η Παναγία του Πάθους με άγγελο, κάτω δύο ιεράρχες, πιθανόν ο Μέγας Βασίλειος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Δυστυχώς η κατάσταση του εικονοστασίου δεν είναι πολύ καλή και χρήζει συντήρησης.

β) Εικόνες νοτίου κλίτους

Εικόνα 29

Το νότιο κλίτος είναι αφιερωμένο στους προπάτορες Ιωακείμ και Άννα (εικόνα 29). Στα δεξιά της πύλης του Διακονικού υπάρχει η εικόνα της Θεομήτορος Άννας να κρατά τη μικρή Μαρία και στα αριστερά η εικόνα του Αγίου Ιωακείμ να κρατά κλαδί με λουλούδια, ενώ στο πίσω μέρος της είναι γραμμένα πολλά ελληνικά ονόματα. Οι εικόνες αυτές χρονολογούνται στον 19^ο αιώνα. Όπως στο βόρειο κλίτος έτσι και στο νότιο κλίτος στα βημόθυρα, παριστάνονται άνω η Παναγία του Πάθους με άγγελο και κάτω δύο ιεράρχες, πιθανόν ο Μέγας Βασίλειος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Στο νότιο τοίχο του ναού, σε ξεχωριστά προσκυνητάρια είναι οι νεότερες εικόνες των αγίων Συμεών του Θεοδόχου, Προφήτιδος Άννης και Αποστόλου Ανδρέα.

6. Η Αγία Τράπεζα και το κιβώριο της

Μέσα στο Ιερό, μπροστά από τη μεσαία αψίδα είναι τοποθετημένη η αγία Τράπεζα,

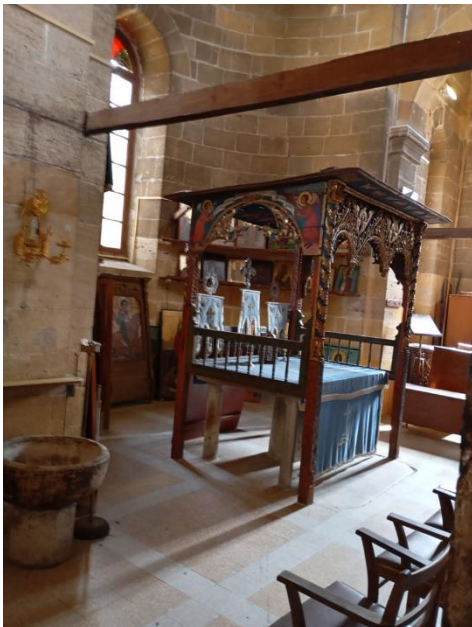

Εικόνα 30

που συμβολίζει τον τάφο αλλά και τον ένδοξο θρόνο του Ιησού Χριστού. Αποτελείται από πέντε μαρμάρινους κίονες σε δεύτερη χρήση, τέσσερις στις γωνίες και ένας στο μέσο, που κρατούν την λίθινη πλάκα. Πάνω στην λίθινη πλάκα είναι χαραγμένοι τέσσερις σταυροί στις τέσσερις γωνίες, μέσα στους οποίους έχουν τοποθετηθεί ιερά λείψανα και κηρομάστιχα κατά τον καθαγιασμό της (εικόνα 30). Η λίθινη πλάκα ήταν σπασμένη, Το 2007 συγκολλήθηκε από Ιταλούς και Άγγλους συντηρητές με την επίβλεψη της Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου.

Σήμερα η αγία Τράπεζα είναι καλυμμένη με λευκό σεντόνι, τα μπλε καλύμματα της είναι αυτά που είχαν τοποθετηθεί τον Αύγουστο του 1974 για την γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου (εικόνα 31). Πάνω στην αγία Τράπεζα βρίσκεται ξύλινο αρτοφόριο του 18^{ου} αιώνα, ενώ το ιερό ευαγγέλιο με τα ασημένια καλύμματα του 18^{ου}

αιώνα ήταν εκτεθειμένο μέχρι το 2004. Έκτοτε η τύχη του αγνοείται.

Εικόνα 31

Το ξυλόγλυπτο κιβώριο της Αγίας Τράπεζας είναι ένα από τα σημαντικότερα που έχουν σωθεί στην Κύπρο και χρονολογείται στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα. Σε επιγραφή που υπάρχει στη βόρεια εξωτερική πλευρά γνωρίζουμε ότι είναι έργο του ζωγράφου Σιλβέστρου.

Το κιβώριο περιλαμβάνει ξυλόγλυπτο και γραπτό διάκοσμο. Η συντήρησή του έγινε το 2007 από επίλεκτη ομάδα Ιταλών και Άγγλων συντηρητών κατόπιν πολλών προσπαθειών του Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Μόρφου κ. Νεοφύτου και εν γνώση της Κυβέρνησης. Η διατήρηση της ζωγραφικής διακόσμησης σώθηκε σε αρκετά ικανοποιητική κατάσταση.

Η οροφή του κιβωρίου είναι ζωγραφισμένη με βαθύ μπλε χρώμα και χρυσά ανάγλυφα αστέρια, ώστε να αποδίδει το ουράνιο στερέωμα. Παριστάνονται προσωποποιημένα τα ουράνια σώματα, ο ήλιος και η σελήνη. Ο έναστρος ουρανός υποδηλώνεται με τα ένθετα ανάγλυφα αστέρια που κοσμούν το βάθος.

Στο κέντρο του κιβωρίου παριστάνεται ο Χριστός ενδεδυμένος με αρχιερατική στολή και μήτρα στην κεφαλή να ευλογεί και με τα δύο υψωμένα χέρια του (εικόνα 32). Η επιγραφή που τον συνοδεύει αναγράφει τα ακόλουθα: Ι(ΗΣΟΥ)Σ Χ(ΡΙΣΤΟ)Σ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΩΝΤΩΝ ΚΑΙ Κ(ΥΡΙΟ)Σ ΤΩΝ ΚΥΡΕΥΒΩΝΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ. Από κάτω παριστάνονται δύο εξαπτέρυγα. Στις τέσσερις γωνίες μέσα σε μετάλλια είναι τα σύμβολα των τεσσάρων ευαγγελιστών. Η οροφή προεξέχει στην κύρια πλευρά, είναι διακοσμημένη με αγγελικές δυνάμεις, τροχούς στις άκρες και έξι εξαπτέρυγα.

Εικόνα 32

Η κύρια όψη του κιβωρίου είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή, χρωματισμένη με βαθύ μπλε, με ξυλόγλυπτο διάκοσμο που σχηματίζει τρία τόξα, διακοσμημένα με επίχρυσα φύλλα άκανθας και ολόχρυσα εξαπτέρυγα. Ενώ εσωτερικά διακοσμείται με φυτά και πτηνά στοιχεία γοθτικής αρχιτεκτονικής.

Στη βόρεια εξωτερική πλευρά μέσα σε λευκό ειλητάριο αναγράφεται οι λέξεις «ΑΜΝΟΣ ΠΡΟΚΕΙΜΑΙ ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΕΣΦΑΓΜΕΝΟΣ ΜΕΛΙΖΩΜΕ ΔΕ ΚΑΙ ΤΡΕΩ ΤΟΥΣ ΑΞΙΟΥΣ ΦΡΙΕΘΝ ΑΝΘΡΩΠΕ ΜΗ ΦΑΓΗΣ ΑΝΑΣΙΩΝ». Στο κέντρο της επιγραφής είναι ο Χριστός παιδί, γυμνός, ξαπλωμένος μέσα σε ωοειδές δισκάριο να ευλογεί και με τα δύο του χέρια, πάνω από τον Χριστό με κόκκινα γράμματα υπάρχουν οι λέξεις «ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ» και από κάτω δεξιά και αριστερά του Χριστού με λευκά γράμματα αναγράφεται «ΟΥΤΩΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΑΡΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ».

Εικόνα 33

Δεξιά και αριστερά εικονίζονται δύο άγγελοι ενδεδυμένοι ως υποδιάκονοι, με πολυτελή άμφια, κλειστά υποδήματα και χρυσό φωτοστέφανο (εικόνα 33). Στο χέρι τους κρατούν χρυσό κηροπήγιο με αναμμένη λαμπάδα, ενώ το χέρι τους καθώς και όλο το σώμα τους δείχνει κίνηση προς το μέρος του Χριστού. Αξιοσημείωτο ότι τα φτερά των δύο αγγέλων εικονίζονται με διαφορετικά χρώματα, στα αριστερά με γκριζόλευκα και στα δεξιά με ερυθρά. Ιδιαίτερα εντυπωσιακό είναι το διάτρητο τόξο με φύλλα άκανθας και δύο αντιμέτωπους δράκοντες.

Στη νότια πλευρά εξωτερικά του κιβωρίου παριστάνεται ο Άρτος της ζωής, δηλαδή ο Χριστός παιδί, γυμνός να ευλογεί μέσα σε χρυσό άγιο ποτήριο. Στο ύψος της κεφαλής του υπάρχει η επιγραφή ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, ενώ σε ειλητάριο πίσω από το άγιο ποτήριο αναγράφεται «ΤΟΥΤΟ ΕΣΤΙ ΤΟ ΑΙΜΑ ΜΟΥ ΤΟ ΥΠΕΡ ΥΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΛΩΝ ΕΚΧΥΝΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΑΦΕΣΙΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ». Δεξιά και αριστερά

εικονίζονται δύο άγγελοι σε κάθε πλευρά, να συνομιλούν. Απεικονίζονται να συμμετέχουν στην Θεία Λειτουργία, αφού φορούν στιχάριο, ένας από αυτούς έχει τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος σε ένδειξη σεβασμού, ένας κρατά θυμιατό, ενώ δύο από αυτούς κρατούν ανάμενες λαμπάδες. Και οι τέσσερις άγγελοι απεικονίζονται διαφορετικοί, με διαφορετικό χρώμα φτερών και ενδυμάτων. Εντυπωσιακό είναι το διάτρητο τόξο με φύλλα άκανθας. Εσωτερικά και οι δύο πλευρές είναι διακοσμημένες με φυτικό διάκοσμο και δελφίνια.

Εικόνα 34

7. Ο άμβωνας

Ο άμβωνας του ναού του Αγίου Μάμαντος στηρίζεται σε έναν από τους κίονες του βορείου κλίτους (εικόνα 34). Είναι ξυλόγλυπτος, επιχρυσωμένος και χρονολογείται στο 1781. Έχει μια ενδιαφέρουσα επιγραφή στην οποία αναφέρεται το όνομα του επιστατούντος της μονής και οικονόμου ιερομόναχου Καλλίνικου και η χρονολογία 1781.

8. Ο δεσποτικός θρόνος

Ο ξυλόγλυπτος και επιχρυσωμένος δεσποτικός θρόνος του ναού του Αγίου Μάμαντος πατά σε δύο καθισμένα λιοντάρια (εικόνα 35). Στην πλάτη του θρόνου είναι τοποθετημένη η εικόνα του ένθρονου Χριστού ως Μέγας Αρχιερέυς, έχει επιχρυσωμένο διάτρητο κιβώριο. Ενώ στην πλάτη και κάτω χαμηλά έχει γραπτό διάκοσμο με γεωμετρικά και φυτικά μοτίβα. Με βάση την επιγραφή που υπάρχει πληροφορούμαστε ότι κατασκευάστηκε το 1875.

Εικόνα 35

9. Το προσκυνητάρι

Το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο προσκυνητάρι του ναού χρονολογείται στο 1875, σύμφωνα με την επιγραφή που διασώζεται. Επάνω είναι τοποθετημένη η εικόνα της Θεοτόκου Βρεφοκρατούσας, έργο του 1960 του ιερομόναχου Καλλίνικου Σταυροβουνιώτη (εικόνα 36). Στο προσκυνητάρι κανονικά θα έπρεπε να είναι τοποθετημένη η εικόνα του Αγίου Μάμα στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός ή η εικόνα του εορτάζοντος αγίου. Η εικόνα της Παναγίας είναι τοποθετημένη εκεί λόγω των παρακλήσεων από τον Δεκαπενταύγουστο του 1974, λες και ο χρόνος σταμάτησε, περιμένει καρτερικά την απελευθέρωση.

Εικόνα 36

Εικόνα 37

10. Ιερά σκεύη

Μέσα στο Διακονικό υπάρχει ξύλινο έπιπλο με τζάμι στο οποίο φυλάσσονται ασημένια ιερά σκεύη, όπως δικσοπότηρα, τρικέρι Αναστάσεως, ζέον, θυμιατοί, κηροπήγιο, σταυροί αγιασμού, επισκοπική μήτρα κ.α. .Πάνω από το έπιπλο αυτό είναι τοποθετημένος ασημένιος σταυρός ευλογίας με τη βάση του (εικόνα 37).

11. Ιερά Άμφια

Σε ξύλινο ερμάρι στο νότιο τοίχο του Διακονικού βρίσκονται τα ιερατικά άμφια του τελευταίου ιερέα του ναού Πρωτοπρεσβύτερου Χαράλαμπου Κούρρη. Ενώ στο Ιερό Βήμα υπάρχει ξύλινο σεντούκι στο οποίο φυλάγονταν τα άμφια τα παλαιότερα χρόνια.

12. Η κολυμβήθρα

Μέσα στο Ιερό Βήμα, δίπλα από την Πρόθεση είναι τοποθετημένη η μαρμάρινη μονόλιθη κολυμβήθρα για βαπτίσεις των μεσαιωνικών χρόνων (εικόνα 38).

Εικόνα 38

13. Τα λείψανα του Αγίου Μάμα

Μέσα στο Ιερό Βήμα φυλασσόταν μέχρι το 1974, ξύλινη λειψανοθήκη με ασημένια επένδυση στο κάλυμμα. Μέσα υπήρχαν τεμάχια των ιερών λειψάνων των αγίων Παντελεήμονος, Χαραλάμπους, Νεοφύτου, Τρύφωνος, Φιλίππου, Μιχαήλ των Συνάδων, Πολυδώρου, Ιωάννου του λαμπαδιστού και στο κέντρο του Αγίου Μάμαντος.

Ο άγιος Μάμας απεικονίζεται πάνω σε λιοντάρι να κρατά ποιμενική γκλίτσα και σταυρό αντί προβάτου. Δυστυχώς οι τούρκοι κατακτητές έκλεψαν όμως την λειψανοθήκη με οστά του Αγίου Μάμα. Τα οστά τα διασκόρπισαν διότι γι' αυτούς δεν είχαν καμία εμπορική αξία, όμως την λειψανοθήκη προφανώς την διέλυσαν για να πάρουν τον χρυσό και το ασήμι.

Σήμερα διασώζεται στον καθεδρικό ναό του Αγίου Μάμαντος στη Langres στη Γαλλία, τμήμα της τίμιας κάρας του Αγίου Μάμαντος με βυζαντινό αργυρό στεφάνι, τμήμα του οστού του λαιμού, ένας βραχίονας και λίγο αίμα (λύθρο) του αγίου.

14. Ο ναός και η εικόνα του Χρυσοσώτηρος Ακανθούς

Στο κέντρο της Ακανθούς είναι κτισμένη η μεγαλόπρεπη και επιβλητική εκκλησία του Χρυσοσώτηρος, η οποία άρχισε να ανοικοδομείται το 1916 και αποπερατώθηκε το 1935. Αρχιτέκτονάς της ήταν ο Θεόδωρος Φωτιάδης. Η εκκλησία εγκαινιάστηκε την Κυριακή, 14 Σεπτεμβρίου 1941 από τον τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου Μητροπολίτη Πάφου Λεόντιο. Μετά την τουρκική εισβολή και την κατάληψη της Ακανθούς το 1974 η εκκλησία του Χρυσοσώτηρος αφού βεβηλώθηκε και συλήθηκε, μετατράπηκε σε μουσουλμανικό τέμενος.

Κάνημα της Ακανθούς είναι η θαυματουργή εικόνα του Χρυσοσώτηρος, η οποία θεράπευε όλες τις ασθένειες (εικόνα 39). Ο κόσμος πίστευε ότι τα παιδιά που αρρώσταιναν μετά τη γέννησή τους, μπορούσαν να αποφύγουν τον θάνατο βαπτιζόμενα στην εκκλησία του Σωτήρος και παίρνοντας το όνομα Σωτήρης.

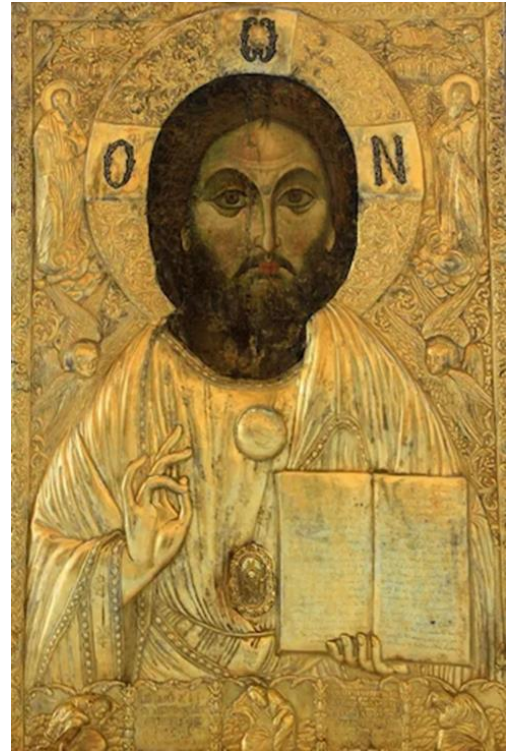
Στη λαϊκή ευσέβεια πάρισο της θαυματουργής εικόνας του Χρυσοσώτηρος είναι η εικόνα της Παναγίας Κύκκου. Χαρακτηριστικό των δύο εικόνων είναι ότι παύουν τις ανομβρίες και φέρνουν βροχές.

Η εικόνα είχε φωτογραφηθεί πριν από την τουρκική εισβολή και με βάση αυτή την φωτογραφία έγιναν τα μεταγενέστερα αντίγραφα της. Έκτοτε η τύχη της αγνοείται. Ανακαλύφθηκε το 2007 στο πλαίσιο εργασιών συντήρησης του κιβωρίου της αγίας τράπεζας του Αγίου Μάμαντος Μόρφου και απεντόμωσης εικόνων που μεταφέρθηκαν από άλλους κατεχόμενους ναούς από την Ιερά Μητρόπολη Μόρφου και την Αμερικανική Πρεσβεία.

Η ζωγραφική της εικόνας του Χρυσοσώτηρος είναι ορατή μόνο στο πρόσωπο του Κυρίου, ενώ η υπόλοιπη εικόνα είναι καλυμμένη με αργυροεπίχρυση επένδυση (1863). Η παράσταση της μεταλλικής επένδυσης δεν αντιγράφει τη ζωγραφική της ξύλινης εικόνας.

Το θέμα της επένδυσης είναι πρωτότυπο και ίσως μοναδικό στην χριστιανική εικονογραφία της Κύπρου, αφού αποτελεί παραλλαγή της απεικόνισης της Μεταμόρφωσης. Στην εικόνα παριστάνεται ο Χριστός έως την μέση σε ηλικία ώριμου άνδρα στον εικονογραφικό τύπο του Παντοκράτορα. Φορεί χιτώνα και ιμάτιο. Ευλογεί με το δεξιό χέρι και με το αριστερό κρατά ανοικτό κώδικα ευαγγελίου, στον οποίο αναγράφεται κείμενο από το ευαγγέλιο του Ιωάννη (8, 12).

Το σταυρόμορφο φωτοστέφανό Του φέρει την αποκαλυπτική επιγραφή «Ο ΩΝ». Μπροστά στο στήθος υπάρχει δίσκος που αποδίδει την υδρόγειο σφαίρα και χαμηλότερα ανοίγεται ομφαλός που κλείνει με θυρίδα με εξαπτέρυγο για την προσκύνηση της εικόνας από τους πιστούς. Εσωτερικά φέρει εγχάρακτο το όνομα του Αρχιεπισκόπου Παναρέτου και τη χρονολογία 1863.

Εικόνα 39

Στο ύψος της κεφαλής του Χριστού δεξιά και αριστερά εικονίζονται οι προφήτες Μουσής και Ηλίας επάνω σε σύννεφα, με χειρονομίες που δείχνουν ότι συνομιλούν με τον Κύριο για το επικείμενο Πάθος του. Χαμηλότερα εικονίζονται δύο εξαπτέρυγα. Στο κάτω μέρος εικονίζονται οι απόστολοι Πέτρος, Ιάκωβος και Ιωάννης που παραβρέθηκαν στη Μεταμόρφωση. Μεταξύ των Αποστόλων παρεμβάλλεται η αφιερωματική επιγραφή που αναφέρει. Το βάθος συμπληρώνεται στο άνω μέρος με άνθη. Η μορφή του Χριστού περιβάλλεται από ανάγλυφο πλαίσιο με επαναλαμβανόμενο μοτίβο.

Με την αφαίρεση του καλύμματος διαπιστώθηκε ότι η ζωγραφική της εικόνας απεικονίζει τον Χριστό στον εικονογραφικό τύπο του Παντοκράτορα με την επιγραφή «Ο ΕΛΕΗΜΩΝ». Ο Χριστός είναι ζωγραφισμένος σε σκαφωτό ξύλο. Διαπιστώθηκε ακόμη ότι η εικόνα είναι ακέραιη, δηλαδή δεν είχε ποτέ πριονιστεί, όπως την ήθελε η σχετική παράδοση.

Το κεφάλι του Χριστού είχε επιζωγραφιστεί με άλλο ίσως στα τέλη του 19ου αιώνα. Πιθανώς, τότε να ζωγραφίστηκε ο σταυρός στο πίσω μέρος της εικόνας, καθώς και η αφιερωματική επιγραφή και η υπογραφή του ζωγράφου Σάββα.

Ο σταυρός που είναι προσηλωμένος στο Γολγοθά, φέρει εκατέρωθεν τη λόγχη και τον σπόγγο και τον ακάνθινο στέφανο. Δεξιά και αριστερά αναγράφονται τα κρυπτογράμματα:

Εικόνα 40

IC	XC	ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
Υ	Θ	ΥΙΟΣ ΘΕΟΥ
N	K	ΝΙ ΚΑ
Φ	X	ΦΩΣ ΧΡΙΣΤΟΥ
Φ	Π	ΦΑΙΝΕΙ ΠΑΣΙ
ΕΕ	E	ΕΥΡΗΜΑ ΕΥΡΕ ΕΛΕΝΗ
ΧΧ	ΧΧ	ΧΡΙΣΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙΣ ΧΑΡΙΝ ΧΑΡΙΖΕΙ
Ξ	στ	ΞΥΛΟΝ ΣΤΑΥΡΟΥ
στ	K	ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΥΡΙΟΥ
π	γ	ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΓΕΓΟΝΕΝ

Άνω, εκατέρωθεν της κεφαλής του Χριστού, εικονίζονται, αριστερά ο Αρχάγγελος Γαβριήλ και δεξιά η Θεοτόκος από τη σκηνή του Ευαγγελισμού. Το θέμα του Ευαγγελισμού στη θέση αυτή, απαντά κυρίως σε εικόνες της Βρεφοκρατούσας Θεοτόκου, όπως λ.χ. σε εικόνα από την Πάφο του 16ου αιώνα.

Η εικόνα του Χριστού συντηρήθηκε στον κατεχόμενο ναό του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου από τον συντηρητή διάκονο Κυριακό Παπαίωακείμ. Από την αρχική ζωγραφική του 13ου αιώνα σώθηκε το κεφάλι και ο λαιμός του Χριστού. Ο άγνωστος ζωγράφος ακολουθεί τη λεγόμενη «σταυροφορική τεχνοτροπία». Έργο του ίδιου εργαστηρίου είναι και η εικόνα της Αγίας Μαρίνας από τον Πεδουλά. Το σώμα του Χριστού, το χρυσό βάθος και ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου χρονολογούνται στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα.

Με ενέργειες του Μητροπολίτη Μόρφου Νεοφύτου η θαυματουργή εικόνα του Χρυσοσώτηρος τοποθετήθηκε στον νότιο τοίχο του ναού του Αγίου Μάμαντος για να προσκυνείται από τους πιστούς άχρι καιρού (εικόνες 40 και 41). Η εικόνα λιτανεύεται κάθε χρόνο στον εσπερινό της εορτής του Αγίου Μάμαντος την 1η Σεπτεμβρίου.

Εικόνα 41

Δρ Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου, Βυζαντινολόγος, Υπεύθυνος Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου, <https://churchofcyprus.org.cy/8482>

15. Επίλογος

Με το τέλος της σύντομης και περιεκτικής αναφοράς μας στον Καθεδρικό ναό του Αγίου Μάμαντος στην κατεχόμενη Μόρφου, αποκομίσαμε γνώσεις οι οποίες θα μας βοηθήσουν να διατηρήσουμε άσβεστη τη μνήμη της κατεχόμενης γης μας. Γνωρίσαμε ένα από τα μεγαλύτερα θρησκευτικά, ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία του τόπου μας. Νοιώσαμε τιμή και περηφάνεια που μας δόθηκε η ευκαιρία μέσω του εκπαιδευτικού προγράμματος των Θρησκευτικών Περιηγήσεων να γίνουμε συνοδοιπόροι στα ιερά προσκυνήματα του τόπου μας. Να περιηγηθούμε δυστυχώς όχι με τη φυσική μας παρουσία αλλά νοερώς. Ελπίζουμε και ευχόμαστε με την Ανάσταση του Εσταυρωμένου Χριστού να έρθει και η ανάσταση στη σκλαβωμένη πατρίδα μας.

16. Βιβλιογραφία

1. Α. Παπαγεωργίου, *Η Χριστιανική Τέχνη στο κατεχόμενο από τον Τουρκικό στρατό τμήμα της Κύπρου*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία 2010, σελίδες 330-335.
2. Αρχιμανδρίτης Φώτιος Ιωακείμ, «Ο Βίος και η διάδοση της τιμής και των λειψάνων του αγίου Μεγαλομάρτυρος Μάμαντος της Καισαρείας» στο Αγαθονίκη Δ. Τσιλιπακου, Νικόλαος Μ. Μπινόβας κ.α. *Η τιμή του Αγίου Μάμαντος στη Μεσόγειο: Ένας ακρίτας άγιος ταξιδεύει*, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης και Δήμος Μόρφου Κύπρου, Θεσσαλονίκη 2013 : σελίδες 32 -41.
3. Δρ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου, Διομήδης Μ. Μυριανθεύς, Μιχάλης Γεωργιάδης, *Μόρφου: Η σύληση και η καταστροφή της πανάρχαιας κληρονομιάς*, Δήμος Μόρφου, Προσφυγιά 2011, σελίδες 98- 107.
4. Δρ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου, *Ο Καθεδρικός Ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου*, Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2010.
5. Κατεχόμενοι Δήμοι και κατεχόμενες κοινότητες, *Μνήμες κατεχόμενης γης, εκτοπισμένοι Δήμοι και κοινότητες*, Γραφείο Τύπου και πληροφοριών, χ.τ. 2019, σελίδες 14-15,128-129.

17. Συμμετέχουν οι μαθητές / μαθήτριες

Κιθάρα:

- 1) Ιωάννου Σίμωνας Νεόφυτος Β2

Κείμενα:

- 2) Θεοδώρου Ελένη Β1
- 3) Μεσσαρίτου Στυλιανή Β1
- 4) Νικολάου Νικόλας Α1
- 5) Παναγιώτου Μαρίνα Γ2
- 6) Πεγειώτη Χρίστια Α2
- 7) Σάββα Μαρίνα Β2
- 8) Σοφοκλέους Κυριακή Β2
- 9) Χαραλάμπους Θεοδώρα Β2
- 10) Χατζηγιάννη Αφροδίτη Β2
- 11) Χριστοδούλου Μαρία Α2
- 12) Χριστοδούλου Παναγιώτης Α1
- 13) Χρίστου Στυλιανή Β2
- 14) Χρυσάνθου Μαρία Γ2

Υπό την καθοδήγηση της Θεολόγου Χριστίνας Προκοπίου.

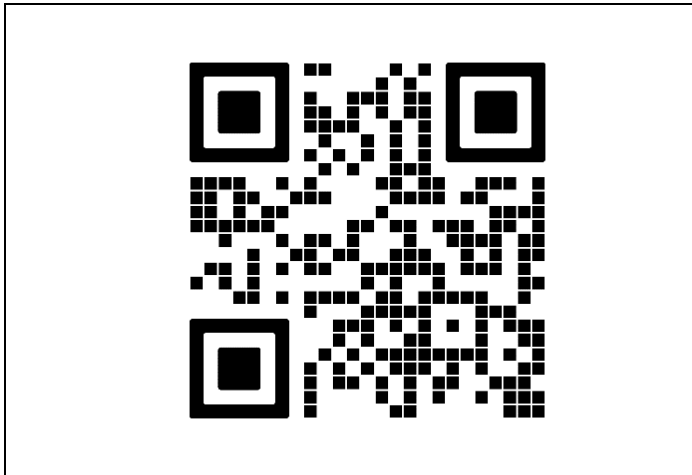
Την εποπτεία της συντονίστριας ΒΔ. Ελένης Γαβριλίδου Κούτα.

Θερμές ευχαριστίες

- Στην Ιερά Μητρόπολη Μόρφου για το εκπαιδευτικό υλικό που μας παρείχε.
- Στο Δήμο Μόρφου για το εκπαιδευτικό υλικό που μας παρείχε.
- Στο Δρ Χριστόδουλο Χατζηχριστοδούλου, Βυζαντινολόγο, Υπεύθυνο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου, για όλες τις πληροφορίες που μας έδωσε .
- Στην Εκκλησιαστική Επιτροπή Πολεμίου για την πληρωμή των μεταφορικών μας μέσων.
- Σε όλους τους εκπαιδευτικούς που με τον δικό τους τρόπο βοήθησαν στην εκπόνηση αυτής της εργασίας.

Παρακολουθήστε το βίντεο μας χρησιμοποιώντας τον πιο κάτω QR κωδικό:

ή αναζητήστε το στο youtube με τίτλο

Γυμνάσιο Λύκειο Πολεμίου «Ο καθηδρικός ναός του Αγίου Μάμαντος».

<https://youtu.be/FY5Kh231nho?si=BzWvEKQDNilgbha->

Βρέστε ηλεκτρονικά την εργασία μας χρησιμοποιώντας τον πιο κάτω QR κωδικό:

ή στην ιστοσελίδα του σχολείου μας

[Γυμνάσιο-Λύκειο Πολεμίου - Οικοσελίδα](#)